

Волобуева Н. А. Воспитание ребенка-сироты в замещающей семье средствами народной педагогики как условие формирования этносознания личности

Статья посвящена актуальной проблеме современного общества – воспитанию подрастающего поколения средствами народной педагогики. Сегодня становится важным и своевременным тот факт, что духовно-нравственный аспект воспитания выходит на ключевые позиции, автор проводит теоретический анализ понятий «традиция» «национальные традиции» через призму народной педагогики. Раскрываются психолого-педагогические проблемы адаптации к социальным условиям жизни детей-сирот. Приводятся критерии сформированности социальной адаптации детей в условиях замещающей семьи из опыта работы школы приемных родителей.

Ключевые слова: воспитание, дети-сироты, замещающая семья, компетентность приемных родителей, народная педагогика, традиции.

Volobueva N. Raise Children-orphans in Foster Family of Traditional Pedagogy as a Condition of Formation of Ethnic Consciousness Personality

The article is devoted to an actual problem of modern society - the education of the younger generation by means of folk pedagogy. Today it is an important and timely that the spiritual and moral dimension of education comes at a key position, the author conducts a theoretical analysis of the concept of "tradition", "national tradition" through the prism of folk pedagogy. Reveals the psychological and pedagogical problems of adaptation to social living conditions of orphans. Criteria of formation of social adaptation of children in substitute families from the experience of the school foster parents.

Key words: education, orphans, substitute family, foster parents competence, folk pedagogy, traditions.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2016 р.

Прийнято до друку 25.03.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.03

Л. В. Канішевська

**РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Інтеграція і глобалізація соціально-економічних і соціокультурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави вимагають формування творчої особистості майбутнього фахівця.

У низці освітніх документів: Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2020 роки, акцентується увага на пріоритетність формування творчої особистості.

Психологічні аспекти формування творчого потенціалу особистості розкрито у дослідженнях (В. Моляко, С. Степанова, О. Тихомирова та інших), формування творчого потенціалу, обдарованості особистості знайшло відображення в працях педагогів (А. Антонової, В. Загв'язинського, Н. Кічук, В. Комар, Н. Кузьміної, С. Сисоевої та інших).

Мета статті – уточнити сутність феномена «творчий потенціал особистості» та розкрити шляхи формування творчого потенціалу студентської молоді у позааудиторній діяльності.

Тлумачення поняття «потенційність» (від лат. *potentia* – здібність, сила, міць, дієвість) – притаманна життєвій субстанції тенденція, яка за сприятливих умов досягає своєї мети, і, відповідно, потенція – можливість, внутрішньо наявна сила, здатність до дії [8].

Дослідник В. Моляко визначає феномен «творчий потенціал» як інтегровану властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, здатність та готовність до творчого саморозвитку та самореалізації. Творчий потенціал – це цілком закрита система, яка належить конкретній особистості, абсолютно прихована від зовнішнього спостерігача, більше того, сам носій творчого потенціалу часто мало або й зовсім не знає і не здогадується про свої приховані творчі можливості [5, с. 128].

На думку В. Лихвар, ядром творчого потенціалу і його рушійною силою є внутрішні чинники особистості. Саме вони є важливими чинниками самореалізації людини, саморозвитку, вчинків і вільних дій, самодіяльності. Дослідник у результаті вивчення розвитку художньо-творчого потенціалу учнів загальноосвітніх шкіл в процесі їх образотворчої діяльності зробив висновок, що художньо-творчий потенціал представляє собою цілісну, універсальну якість особистості, змістовна визначеність якої виявляється в художньо-творчій діяльності шляхом прирощення матеріально-духовних цінностей та самореалізації й саморозвитку людини, концентруючи для цього духовні, психологічні й фізичні ресурси. Найбільш чітко це проявляється в діяльності у галузях мистецтва, особливістю яких є відображення навколишньої реальності в художній та образній формах [1, с. 17].

Проблема реалізації творчого потенціалу особистості знайшла відображення в характеристиках «повнофункціонуючої особистості» К. Роджерса, яку він визначає так: «повнофункціонуюча особистість – синонім оптимального психологічного пристосування, психологічної зрілості, повної конгруентності» [9, с. 373].

«Повнофункціонуюча людина» – це термін, який вживає К. Роджерс для позначення людей, які використовують свої здібності й таланти, реалізують свій потенціал і прямують до повного пізнання себе і сфери своїх переживань.

Отже, К. Роджерс установив п'ять основних особистісних характеристик, спільних для повнофункціонуючих людей:

1. Відкритість до переживання. Люди, які повністю відкриті до переживання, здатні слухати себе, відчувати всю сферу вісцеральних, сенсорних, емоційних і когнітивних переживань у собі.

2. Екзистенційний спосіб життя. Це тенденція жити повно і насичено в кожній миті існування. Отже, люди, які живуть нормальним життям, – гнучкі, адаптовані, терпимі та безпосередні.

3. Організмична довіра. Це здібність людини брати до уваги свої внутрішні відчуття і розглядати їх як основу для вибору поведінки, не зважаючи на тиск зовнішнього світу.

4. Емпірична воля. Цей аспект гарного життя полягає в тому, що людина може вільно жити так, як хоче, без обмежень і заборон. Суб'єктивна воля – це почуття особистої влади, здатність робити вибір і керувати собою. Емпірична свобода до внутрішнього відчуття: «Єдиний, хто відповідає за мої власні дії і їх наслідки – це я сам».

5. Креативність. Продукти творчості (ідеї, проекти, дії) і творчий спосіб життя з'являються в людини, яка живе нормальним життям.

Таким чином, повнофункціонуюча особистість (за К. Роджерсом) вільна реагувати і вільна переживати на досвіді свою реакцію на ситуацію.

Першоджерелом творчості, за А. Маслоу, є мотивація особистісного росту, що не підкоряється гомеостатичному принципу задоволення; це потреба в самоактуалізації (self-actualization), «повній та вільній реалізації власних талантів, здібностей, потенціалів». Самоактуалізація – це діючий процес, за якого здібності індивіда застосовуються творчо. А. Маслоу вказує на дві важливі вимоги, необхідні для особистісного росту – присвятити себе чомусь більш високому, ніж власне «Я», і успішне виконання поставленого завдання. Креативність, безпосередність, сміливість, наполегливість у роботі – це основні характерні риси людей, які самоактуалізуються [3, с. 109]. А. Маслоу визначає самоактуалізацію в загальному вигляді як повне використання талантів, здібностей, можливостей тощо. Особистість, яка самоактуалізується, за визначенням А. Маслоу, – «це людина, яка розвивається до стану, повністю адекватного її можливостям, і повністю реалізовує все, на що вона здатна» [4, с. 391 – 392].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє констатувати, що дослідники розглядають сутність феномену «творчий потенціал особистості», як:

- складник особистісного потенціалу, не тільки як сукупність здібностей, а й як систему відновлюваних ресурсів, що дозволяє

створювати нові – оригінальні, якісно відмінні матеріальні і духовні цінності (А. Деркач, А. Марков, Н. Кузьміна);

- сукупність якостей, здібностей, емоцій, інтелекту особистості, розвиток її пізнавальної самостійності, творчого мислення, критичного ставлення до усталених дій (О. Антонова, Дж. Дьюї, В. Загв'язинський, Н. Кічук, В. Комар, М. Монтессорі, С. Сисоєва, В. Сухомлинський, Р. Штайнер та інші);

- системну якість особистості, що пов'язана з дослідницькою активністю (Н. Шумакова);

- здатність особистості нетрадиційно вирішувати суперечності, які виникають у реальному житті (Є. Колеснікова);

- інтеграційну особистісну властивість, що виявляється у ставленні (позиції, настановленні, спрямованості) особистості до творчості (О. Матюшкін);

- системну характеристику особистості, завдяки якій вона може творити, приймати рішення, нестандартно мислити й діяти (О. Попель);

- здібності особистості, що дозволяють нестандартно діяти, отримувати нові, оригінальні результати (Ю. Кулюткін);

Дослідники виокремлюють низку чинників, які сприяють розвитку творчого потенціалу особистості: задатки (як вроджена якість), соціальне середовище (зовнішні умови впливу) і особистісна активність (життєва позиція особистості), потяг до створення чогось нового, оволодіння майстерним виконанням певних дій; уява і фантазія; асоціативні зв'язки; багатство інтуїтивних процесів, емоційна різноманітність та емпатія (Б. Ананьєв, В. Асєєв, Д. Богоявленська, Є. Варламова, А. Матюшкін, В. Моляко, Л. Орбан-Лембрик, С. Рубінштейн, С. Степанов, Р. Ткач, Д. Узнадзе, Є. Яковлева та інші).

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що більшість дослідників є прихильниками позиції, що творчий потенціал особистості – складна структура, що включає емоційну культуру, систему культурологічних, професійно-педагогічних знань, широку загальнокультурну ерудицію, генетичне задане обдарування, образне мислення, здатність моделювати різноманітні способи творчої діяльності; здатність особистості до перетворення, до створення нового.

Одним із чинників розвитку творчого потенціалу студентської молоді є позааудиторна діяльність.

Позааудиторна діяльність – це система спеціально організованих заходів, невід'ємна складова навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, що реалізується з метою створення умов для інтелектуального, духовного, естетичного, етичного розвитку студентів, їхньої самореалізації, задоволення потреб у вияві здібностей і нахилів, цілеспрямованої організації їхнього дозвілля, максимального задоволення пізнавальних і соціокультурних потреб [7, с. 65].

Аналіз досліджень (Р. Абдулова, О. Гаврилюк, О. Зуб, М. Кибардіної, Н. Кузьменко, О. Мрачківської, О. Чиж та інші) дозволяє

стверджувати, що основними завданнями позааудиторної діяльності у ВНЗ є:

- конкретизація уявлень студентів про сутність і специфіку майбутньої професії;
- поглиблення й розширення фахового світогляду;
- удосконалення фахових умінь і навичок;
- розвиток фахових здібностей;
- формування фахового мислення й настановлень на творче оволодіння майбутньою професією, здатності до творчої праці;
- пробудження потреб у професійній самоосвіті та самовихованні;
- удосконалення потреб професійно значущих властивостей та якостей особистості, які забезпечують успіх у фаховій діяльності;
- розвиток творчого потенціалу особистості.

Суттєвими характеристиками позааудиторної діяльності є те, що вона, по-перше, здійснюється у позааудиторний час, стосується сфери вільного часу; по-друге, відрізняється від навчальної діяльності за змістом і принципами організації. Навчальна діяльність позначена нормативністю, регламентується навчальними планами, програмами та надіндивідуальністю, оскільки є обов'язковою для всіх. Щодо позааудиторної діяльності, вона позначена ненормативністю та індивідуальним характером. Тобто формування її змісту, форм і методів не регламентується і зумовлюється насамперед потребами та інтересами студентів. По-третє, позааудиторна діяльність – це соціокультурне середовище, яке створює умови для саморозвитку, соціальної самоідентифікації особистості та реалізації нею своїх природних задатків і здібностей [6, с. 12].

У багатьох вищих навчальних закладах використовуються форми позааудиторної діяльності, що становлять цикл, систему взаємопов'язаних заходів і розкривають відповідну тему чи напрям виховання студентів. До системних організаційно-педагогічних форм реалізації цієї діяльності належать клуб, лекторій, гурток тощо, які передбачають систему логічно пов'язаних позааудиторних заходів певної тематики. До таких форм також відносять студентські об'єднання (виробничі, суспільно-політичні, аматорські, екологічні, художньо-естетичні, правові тощо) [4, с. 219].

Шляхами реалізації творчого потенціалу студентської молоді є залучення її до різноманітних видів позааудиторної діяльності:

- науково-дослідницької діяльності (проведення дослідів, робота в науковому товаристві, заняття в наукових гуртках, участь у наукових конференціях, написання наукових статей, доповідей, виконання конкретних програм і проектів);
- самостійної роботи з підвищення професійного рівня (підготовка до семінарів, читання спеціальної літератури,

конспектування першоджерел, розв'язання задач, виконання курсових, бакалаврських, магістерських робіт тощо);

- суспільно-політичної діяльності (робота в органах учнівського самоврядування, участь у виборчих кампаніях, співробітництво з молодіжними організаціями, діяльність у студентських союзах і об'єднаннях);

- художньо-естетичної діяльності (участь у художній самодіяльності, КВК, різноманітних творчих гуртках і об'єднаннях, захопленість різними видами мистецтва);

- трудової діяльності (виробнича практика, робота у волонтерському загоні, у будівельних загонах, різних видах комерційно-трудова діяльності);

- історико-культурній діяльності (участь у фольклорних гуртках, історико-культурних експедиціях, вивчення забутої літературної спадщини земляків);

- фізкультурно-спортивній діяльності (відвідування спортивних гуртків, секцій, участь у спортивних змаганнях; заняття спортом поза ВНЗ, професійному спорті);

- організаційно-управлінської діяльності (специфічному виді діяльності, яким займається невелика за кількістю група активістів, які безпосередньо є лідерами студентства у масштабах ВНЗ, району, регіону).

Позааудиторна діяльність може дати суттєві результати у розвитку творчого потенціалу особистості, лише в тому випадку, якщо вона стає органічною частиною навчального процесу та є його продовженням.

Подальшого вивчення і розвитку потребує питання розвитку творчого потенціалу студентської молоді в освітньому середовищі педагогічних ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Лихвар В. Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / В. Д. Лихвар // Херсон. держ. ен-т. – Херсон, 2003. – 24 с. **2. Маслоу А.** Мотивация и личность / Абрахим Маслоу // Психология личности [под ред. Д. Я. Райгородского]. – Хрестоматия. – Самара : БАХРАХ-М, 1999. – Том I. – С. 319 – 416. **3. Маслоу А.** По направлению к психологии бытия : религии, ценности и пик-переживания / А. Маслоу ; пер.с англ. Е. Рачковой. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 272 с. **4. Матвіїв-Лозинська Ю. О.** Проблема позааудиторної виховної діяльності у вищих навчальних закладах туристичного профілю / Ю. О. Матвіїв-Лозинська // Вісник луганського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Ч.1. – 2011. – № 14 (225). – С. 219 – 225. **5. Моляко В. О.** Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Рута – 2006. – 320 с. **6. Овчаренко Г. Е.** Педагогічні умови

соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 / Г. Е. Овчаренко. – Луганськ, 2005. – 22 с.

7. Пернарівська Т. П. Формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у поза аудиторній діяльності : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Пернарівська Тетяна Петрівна. – К., 2015. – 236 с.

8. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 218 с.

9. Роджерс К. Что значит «становиться человеком» / Карл Роджерс. // Психология личности. – Самара, 1999. – Т. I. – С. 363–78.

Канішевська Л. В. Розвиток творчого потенціалу студентської молоді у позааудиторній діяльності

У статті уточнено сутність феномена «творчий потенціал особистості» та розкрито шляхи формування творчого потенціалу студентської молоді у позааудиторній діяльності.

Ключові слова: потенціал, творчий потенціал, студентська молодь, шляхи реалізації творчого потенціалу, позааудиторна діяльність.

Канишевская Л. В. Развитие творческого потенциала студенческой молодежи во внеаудиторной деятельности

В статье определена сущность феномена «творческий потенциал личности» и раскрываются пути формирования творческого потенциала студенческой молодежи во внеаудиторной деятельности.

Ключевые слова: потенциал, творческий потенциал, студенческая молодежь, пути реализации творческого потенциала, внеаудиторная деятельность.

Kanishevskaja L. Development of Creative Potential of Students in Extracurricular Activities

The article the essence of the phenomenon of «individual creativity» and reveal the ways of forming the creative potential of students in extracurricular activities.

Key words: potential creativity of students, ways of realization of creative potential, extracurricular activities.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016 р.

Прийнято до друку 25.03.2016 р.

Рецензент – д.п.н., доц. Бабіч В. І.